

חבל נחלתו

ונראה שכיון שאין המדובר בפעולת גמילות חסדים מותר להשתמש לשם כבוד תורה בשוא"ת.

סיכום

- א. היתר זקן ואינו לפי כבודו נאמר רק בגמילות חסד בגופו לממונו של חברו. ובדבר שאדם היה נמנע לעשות לממונו פטור אף בשל חברו.
- ב. יש אומרים שכל הפטור הוא רק לתלמיד חכם אבל לגבי השאר שאינו לפי כבודם חייבים לשלם ממון כדי לגמול חסד עם ממונו של חברו. וי"א שהפטור אמור בכל מי שאינו לפי כבודו.
- ג. במצוות ל"ת אסור לעבור עליהן משום כבוד הבריות, ובאיסורי דרבנן הותר לעתים.
- ד. יש אומרים שאיסור תורה לא הותר כלל משום כבוד הבריות אפילו לשעה, וי"א שהותר לשעה.
- ה. לגבי ביטול מצות עשה משום כבוד הבריות ישנן מצוות חמורות שלא הותר ויש מצוות קלות יותר שהותר בשב ואל תעשה.
- ו. במעשי מצוה שאינם מצד גמילות חסדים הותר משום כבוד תורה בשוא"ת להימנע מהם.

מלאו דלא תעמוד פטור.

ודבריו מרפסין איגרי. וחתן הרה"ג זאב נחום מביאלא בעל שו"ת אגודת אזוב (אבי האב"ג, והמעיר הוא גיסו של האב"ג בהערות לשו"ת אגודת אזוב) הרבה להשיב על דבריו שהרי כל שבשלו עושה חייב אף בשל חברו ואין אדם מוסר את גופו ולכן מצווה ודאי להציל את חברו. ואשתמיט ליה ראייה מפורשת מסוטה (כא ע"ב): "הוא היה אומר: חסיד שוטה כו'. היכי דמי חסיד שוטה? כגון דקא טבעה איתתא בנהרא, ואמר: לא אורח ארעא לאיסתכולי בה ואצולה". הא קמן שלא יועיל כבוד הבריות שלא להציל נפשות.

בשו"ת משפטי עוזיאל (כך ג או"ח סי ח) דן האם רשאי תלמיד חכם שהוא מזרע הלויים להשתמש מיציקת מים על ידי הכהנים לנשיאת כפים.

מסיק הראשל"צ הגאון הרב בצמ"ח עוזיאל: "אולם להלכה נלע"ד שזו היא מן הדברים שאמרו עליהם: דעבד כמר עבד, ודעבד כמר עבד, וכל המשתמש מפעולת יציקה זאת משום כבוד תורה, לפי שרואה צורך בכך, לפי השקפת הצבור והשעה הוא עושה, ויש לו על מה לסמוך, וכל העושה זאת משום כבוד שמים וכבוד אהבת המצווה והברכה תבוא עליו ברכת חכמים".

סימן נב

שומר אבידה

כשומר חנם, רב יוסף אמר: כשומר שכר. ופרש רש"י: "כשומר חנם – ואינו חייב אלא בפשיעה. כשומר שכר – וחייב בגניבה ואבידה,

הצגת השאלות

מחלוקת ידועה בש"ס לגבי שומר אבידה (ב"ק נו ע"ב, בבא מציעא כט ע"א, שבועות מד ע"א): "שומר אבידה. רבה אמר:

חבל נחלתו

דשומר שכר מצוה הוא, דהעוסק במצוה פטור מן המצוה". ומתוך פירוש זה נתפרסם המושג: 'פרוטה דרב יוסף', היינו הפרוטה שחשך בכך שעסק במצות השבת אבידה, וזהו שכרו כשומר אבידה ועל כן חייב כשומר שכר. ודינו כש"ש אפילו אם לא נפטר בפועל מפרוטה לענין, שכיון שיש היכי תמצוי לכך שיהנה ממון משמירת האבידה נחשב כשומר שכר.

רבה אינו סובר כרב יוסף משום שלא שכח שיעסוק בשמירת האבידה ויפטר מלתת פרוטה לענין (תוספות סוכה כה ע"א ד"ה שלוחי) וכתב תוס' בשבועות (מד ע"א ד"ה שומר): "דרבה נמי מודה דאי אתי עניא דלא בעני למיתב ליה דאטו מי לית ליה העוסק במצוה פטור מן המצוה אלא דס"ל דמשום הנאה פורתא כזאת דלא שכיחא לא חשיב שומר שכר".

כמה שאלות עולות מן הדברים:

[א] כמי הלכה כרבה או כרב יוסף.

[ב] האם שמירת אבידה פוטרתו מכל מצוה.

[ג] מה סובר רב יוסף לגבי אבידה שאי"צ לטפל בה, האם הוא שומר חנם או שומר שכר.

[ד] חז"ל תקנו שמשיב אבידה אינו נשבע שמא ימנע מנטילתה והשבתה. למה לא חששו כך גם לגבי חובת השמירה?

א. כמי הלכה

כתב הרא"ש (ב"ק פ"ו סי' ד): "איתמר שומר אבידה רבה אמר כשומר חנם דלא מטיא ליה שום הנאה בשמירה זו. ורב יוסף אמר כשומר שכר. וזהו שכרו דאי מיתרמי ליה עניא בשעה שהוא מכניסה לביתו או בשעה שהוא עוסק בצרכי אבידה כגון אם

היא בהמה ומאכילה או משקה ואם היא טלית ושוחחה או מנערה פטור מליתן לו פת. דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ורבה סבר דבשביל דבר מועט כזה לא חשיב שומר שכר דלא שכיח שיזדמן לו עני בשעה שהוא עוסק באבידה. והלכות גדולות ורבינו חננאל ורב אלפס פסקו הלכה כרב יוסף. והתוספות פסקו כרבה וכל ראיותיהם כתבו בפרישתם כאן ובבבא מציעא פרק [אלו מציאות] ובשבועות פרק שבועת הדיינין. ובבעלי חיים מודה רבה אם נאבדה דחייב כיון דנקטה לה ניגרי ברייתא בעו נטירותא יתירתא".

למדנו מדבריו שמחלוקת ראשונים גדולה האם הלכה כרבה או כרב יוסף.

הרמב"ם בהל' גזילה (פי"ג ה"י) פסק אף הוא כרב יוסף. והזכיר זאת אף בהלכות גניבה (פ"ד ה"ד). ונוה"כ ציינו שיש חולקים.

הטור (ח"מ סי' רסז) לא הכריע, וכתב: "וכל זמן שהיא אצלו כתב הרמב"ם ז"ל שהוא שומר שכר עליה מפני שצריך ליטפל בה וכל זמן שמטפל בה הוא עוסק במצוה ופטור מן המצוה וזהו שכרו ור"י ז"ל כתב שאינו אלא שומר חנם עליה ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל". והב"י העיר שמכלל דברי הרא"ש בפסקים ובתשובות נראה שנוטה לפסוק דוקא כרב יוסף.

בשולחן ערוך (ח"מ סי' רסז סט"ז) פסק: "כל זמן שהאבידה אצלו, אם נגנבה או אבדה חייב באחריותה כדין שומר שכר".

והרמ"א הוסיף: "וי"א דשומר אבידה אינו אלא שומר חנם (טור בשם ר"י והרא"ש). ועיין לעיל סימן ע"ב סעיף ב' כיצד נקטינן לענין משכון, והוא הדין כאן".

מכח דברי הרמ"א הכריע הש"ך (ס"ק יד): "והוא הדין כאן – כלומר כמו דנקטינן התם

דינו כש"ש אלא עצם השמירה עליה, אם מצד שמירתה מגנבים ואם מצד שמירת תקינותה מחייבים את השומר וע"כ חייב באחריותה אף בגניבה ואבידה.

וכן הטור (ח"מ סי' רסז) כתב: "כל זמן שהאבידה אצלו צריך ליטפל בה שלא תפסד ולהשביחה כגון לגזוז הצאן, ואפילו גיות זנב השור שהוא דבר מועט צריך ליטפל בו".

וכן משמע מהסבר הסמ"ע (ח"מ סי' רסז סט"ז): "פלוגתא בזה בגמרא [ב"ק נ"ו ע"ב, ב"מ כ"ט ע"א], איכא למאן דאמר דהוה עליה שומר שכר, משום דחייב ליטפל באבידה בניעור ושיטוח הכסות שלא תתקלקל, ובשאר אבידה ג"כ כל אחד כפי צרכו וכמ"ש הטור והמחבר בסעיפים שאחר זה, ובזמן שעוסק בתיקון האבידה אם בא עני ומבקש ממנו דבר צדקה או פת לחם, הוא פטור מליתן לו, דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, וזהו שכרו, משו"ה הו"ל עליה בחיוב גניבה ואבידה כשאר שומר שכר. ואיכא מאן דאמר דחולק ע"ז וס"ל כיון דלא שכיח הוא דיבוא עני באותה עת דעוסק בצרכי האבידה, ואז לית שכר כלל על שמירת האבידה, משו"ה לא הוה דינו על שמירתו אלא כשומר חנינם". נראה שלפי רב יוסף אין מצב ששומר אבידה יהיה שומר חנינם. ורק לפי רבה הוא שומר חנם.

וכנגד זאת נתיבות המשפט (סי' רסז ביאורים ס"ק ג) באר כי לפי רבה אפילו אם בפועל נפטר מלתת פרוטה לעני בכ"ז אינו נחשב לשומר שכר על אף שהיתה לו הנאה בזמן שמירת האבידה: "ונראה, דאף אם באמת כבר נפטר פעם אחת מפרוטה דרב יוסף, דלא נעשה שומר שכר, מדלא חילקו הש"ס והפוסקים. והטעם, כיון

דהוי ספיקא דדינא ה"ה כאן וכ"כ הסמ"ע, וא"כ השומר אבידה פטור ואם תפס בעל האבידה לא מפקינן מיניה".

ולפי דבריו לא הוכרעה ההלכה ולכן שומר אבידה פטור בגניבה ואבידה, ואם תפס המאבד אין מוציאים ממנו. ויוצא כנגד דברי המהרש"ל (ב"ק פרק ו' סי' ט) שפסק כרבה.

ב. מתי פטור מקיום מצוה מדין עוסק במצוה?

כתבו תוספות (סוכה כה ע"א ד"ה שלוחי מצוה): "ובפ' אין בין המודר (נדרים ד' לג): גבי המודר הנאה דמחזיר לו אבידתו אע"פ דמהני ליה פרוטה דרב יוסף משום דלא שכיחא ואי כל זמן שאבידה בביתו מיפטר מלמיתב ריפתא לעני אם כן שכיחא היא". ומבואר מדבריהם שרק כאשר מתעסק בפועל באבידה כגון כסות לשוטחה וכד' פטור מלתת פרוטה לעני.

וכן ברא"ש שהובא לעיל (פ"א) כתב שדוקא כאשר עוסק במצוה פטור ממצוות אחרות.

ג. אבידה שאינה צריכה טיפול — דין המוצא

כתב הרמב"ם (הל' גזילה ואבידה פי"ג ה"י): "הכריז או הודיע ולא באו הבעלים תהיה המציאה מונחת אצלו עד שיבא אליהו, וכל זמן שהאבדה אצלו אם נגנבה או אבדה חייב באחריותה ואם נאנסה פטור ששומר אבדה כשומר שכר הוא מפני שהוא עוסק במצוה ונפטר מכמה מצות עשה כל זמן שהוא עוסק בשמירתה".

מלשונו משמע שלא רק המטפל באבידה

חבל נחלתו

דילמא מימנע, איכא למימר משום הא לא מימנע דלא מסיק אדעתיה שתאבד ברשותו יותר משאר ממונו, ועוד שהוא סבור להחזירה מיד". וכן כתב הריטב"א בגיטין (שם).

היינו, בניגוד לשבועה שאם היינו מחייבים את המוצא אבידה להישבע כאשר מאבד היה טוענו: ברי לי שמצאת, וא"כ להבא לא יגביה מציאה כדי להשיבה, הרי הטלת החיוב עליו כשומר שכר לא תפחיד ולא תגרום שימנע לגמרי מהגבהת אבידה מפני שאינו חושש לה יותר משאר רכושו ועוד שהוא סבור להחזירה מיד ולא חושש שמא תאבד או תיגנב.

ומוסיף הרמב"ן ומשליך משומר אבידה על אפטרופוס (גיטין נב ע"ב) וז"ל: **"אפטרופוס שמינוהו ב"ד הרי הוא כשומר שכר וחייב בגניבה ואבידה**, וראיתי מדקיי"ל כרב יוסף בשומר אבידה והאי נמי מצוה קא עביד ומשתכר בפרוטה דרב יוסף, וכיון דליכא למיחש משום דילמא מימנע ולא עביד ודאי משלם ונשבע, ... אבל לעולם אפטרופוס שמינוהו אבי יתומים פטור אפי' מפשיעה משום דמימנע ולא עביד כיון דליכא הנאה דמהימן וכדר' יוחנן, ושמינוהו ב"ד משלם כש"ש דהואיל ומשום שבועה לא מימנע כ"ש משום תשלומין". וכ"כ הריטב"א (שם).

דתחילת קבלה לעצמו לא היה בשכרו כדי שיהיה שומר שכר, כיון דלא שכיח, אף שהגיע לידו הנאה שוה פרוטה ממילא לא הוי שומר שכר. ואף שמבואר בסימן קפ"ה סעיף א' דאם בתוך כך שלח לו דורון דהוי שומר שכר, שאני התם ששלח לו וידוע שלא שלח לו רק מחמת זה, והוי כאילו קיבלו אדעתא דהכי שכר לשמירתן, משא"כ הכא שהנאה באה לו ממילא, וכשפוטר עצמו מפרוטה דעני לאו משום דעתא דשמירה פטר עצמו".

ד. מדוע לא חששו להימנעות מהגבהת מציאה

שאלה זו שאל הרמב"ן ומבאר (גיטין נא ע"א): "ואקשינן עליה דר' יצחק ממתניתין דתנן המוצא מציאה לא ישבע ומדקתני מפני תקון העולם ש"מ בטוענו טענת ברי היא כגון בכיסין וכיוצא בו ואנפ"כ פטורה מפני תיקון העולם, כלומר שאם אי אתה אומר כן אין לך מגביה מציאה לחבירו שהוא מתירא שמא ישביעוהו דכולהו אינשי לאו דינא גמירי ואם אתה משביעו בטענת ברי אף הוא סבור שבכל מקום נשבע, ועוד שהוא סבור מה לי בצער הזה שמא יהא טוען אותי בברי ויביא אותי לבית השבועה ומימנע ולא עביד, **וקשה לי למה חייבו אותו כשומר שכר משום פרוטה דרב יוסף**